

Over arme, gevoelige Drenten en harde, rijke Groningers

Het aparte Drents van Anne de Vries in Bartje

Met deze laatste aflevering zet Siemon Reker een punt achter zijn rubriek Verwoord. Hij denkt dat de lezers 'na zo'n 70 stukjes mijn aanpak wel zo ongeveer zullen kennen'. Volgens hem is het nodig dat een fris iemand op vergelijkbare wijze zijn taak overneemt. Gegadigden kunnen zich bij de kunstredactie van deze krant melden (0592 329454). We danken Siemon Reker voor zijn lezenswaardige artikelen en unieke kijk op het Noorden, zijn inwoners en talen.

► Dialectologen moeten eens uitzoeken welke taal Bartje nu precies spreekt. Op de foto een scène uit de tv-serie van Willy van Hemert.

Foto: ANP

■ 'Om vijf uur loopt de wekker af. Hij tiert en laait met een driftig stemmetje op de stoel voor de grote bedstee, vijf, zes tellen, en is weer stil. Dan heeft moeder hem zijn oor omgedraaid. En dan is de nacht voorbij. Dan is het dag.' Het is misschien geen hemelbestormende opening van een groots literair werk, maar het decor van *Bartje* is mooi wel met een paar zinnen getekend. De dagen beginnen vroeg, het zware werken maakt dat de slaap extra nodig is, het is een arme en wrede wereld waarin de hoofdpersoon belandt. Anne de Vries publiceerde het in 1935, door de verfilming van Willy van Hemert had een jaar of 35 daarna nog 'es een herlancering plaats die bewerkstelligd heeft dat heel Nederland weet dat bruune boonn een gerecht is waar je niet voor bidt.

Lammechien

Bartje is een Drents boek. Het is wel in het Nederlands geschreven, maar overall duikt het dialect op, in de dialogen even goed als in de namen (Lammechien, Riekie, Wubbechien) en bijna argeloos tussendoor, bijvoorbeeld als er een poppie geboren wordt. Al op bladzijde twee horen we van Assen en we moeten dus denken aan Centraal-Drenthe als we *Bartje* lezen. De Drentse hoofdstad is de geboorteplaats van Anne de Vries (1904): dat wordt vast een groot herdenkingsfeest door Drentse Taol en PBC over vier jaar, inclusief integrale heruitzending van *Bartje* door de NCRV.

Wat voor Drents is het, dat de lezer voorgeschiedeld krijgt? Waar in deze provincie zeggen ze 'le moet maar veul lachen in de wereld' of 'Ik ga mij verzoepen'? Waar zongen vaders van Deessie-Geessie? Er zijn vast Drentse dialectologen die daar een precies antwoord op willen formuleren. Het is gewoon een kwestie van de Drentse woorden op een lijst zetten, de dialectatlas van Sassen erbij pakken en/of het woordenboek van Kocks en dan zou de lokalisering van de taal van Anne de Vries er zou uit moeten rollen. Tenminste, als het niet een verwaterd

dialect is, hetzij zo geformuleerd om de toegankelijkheid breed te houden hetzij omdat Anne de Vries' eigen Assens zo klonk. Wie zal het zeggen?

Voor Groninger ogen is *Bartje* opvallend door de tegenstelling die er in weergegeven is tussen de arme, gevoelige Drenten aan de ene kant en harde, rijke Groningers aan de andere. Halverwege het boek blijkt dat zich in dit Drentse land een Groninger boer gevestigd heeft, bij wie de vader van Bartje zich als vaste arbeider verhuurd heeft. Dat weten we nog niet, of hij slaat ons al wakker met een bons op de ruiten om zijn werknemer aan het werk te krijgen, 'Allo Bartels, d'r is wark, man!' Zijn vierkante kop onder een glimmende petklep benadrukt de afstand en de tweezijdigheid in deze wereld net zo als het buiten blijven staan. Als de boer weg is, vloekt vader op die smerige vent met zijn eeuwige gezeur. Die judas. Groningen komt er niet best af in *Bartje* en het duurt niet lang of iemand loopt de galle over en er komen ongelukken, - de tegenstelling is te groot.

De tegenhanger van de zachte Bartje - zijn witte kuifje staat grappig verdraaid omhoog boven zijn bruin gezichtje, ook al is hij misschien heel soms een beetje een gluipertien - dat is Sikko, de zoon van de boer zonder achternaam. Die lijkt op zijn vader: als je ze nooit bij elkaar gezien hebt, zul je denken dat ze samen maar één paar ogen hebben, zo gelijk zijn ze: koud en gebiedend, wreed. Ze hebben ook hetzelfde vierkante lijf. Hoe is Sikko's taal? Hij schreeuwt naar de vader van Bartje 'most bie vaoder kommen!' Hij vraagt aan Bartje 'wost mien peerden zain?' Hij informeert of deze wel weet 'da'k een spaorbaankboukie hebbe' met wel 'draihonderd' gulden daarop. En een piano heeft Sikko, want 'aalle boerenjongs in Grunnegerlaand hebt een orgel of een piaono.'

En voor het geval de wereld aan verschil nog niet helder genoeg geschetst is: 'le kriegt zo'n ding nait. Hest wel es vaoker zukke dikke zwienen zain as ikke hebbe?' Sikko wil op zijn betere momenten speulen, knikkeren of voutjeballen. Op zijn slechtere laat hij weten dat in Grunnegerlaand gien jong hem an duurde... Dat kan niet anders dan mis gaan en als Bartje hem in gedachten uitmaakt voor mieghummel, doodvreter en lelijke vette schobbejak, kan een weldenkende lezer alleen maar hopen dat hij het niet bij gedachten laat.

Pseudo-dialect

De Groningse dialectoloog die de taal van Sikko en zijn vader een plaats probeert te geven op de taalkaart van die akelige provincie, heeft het moeilijk. Waar in Groningen zeggen ze 'hai hef' en zijn de boeren tegelijk zo rijk en wreed als Sikko senior? Is er één plaats waar ze een 'boerderai' hebben of heeft Anne de Vries er maar wat pseudo-dialect van gemaakt, om het even of het nu Westerwolds, Veenkoloniaals, Hogelands of Noordenvelds klonk? Als er in 2004 een herdenkingsfestiviteit rond Anne de Vries' 100-jarige geboorte komt, moeten twee Drents-Groningse dialectologen in alle vriendschap en harmonie diens dialectgebruik in *Bartje* 'es analyseren. Historici kunnen zich vervolgens bij die problematiek aansluiten: wat is er nu echt in *Bartje* en wat minder of niet?

9D 27-9-00